

กลไกการพัฒนาย่านแห่งการเรียนรู้ ผ่านกระบวนการมีส่วนร่วมและบูรณาการแบบจตุภาคี ในพื้นที่รอบคลองผดุงกรุงเกษม กรุงเทพมหานคร

Mechanism for Learning District Development Through Participatory Process and Quadruple Helix Model in Bangkok's Phadung Krung Kasem Canal Area

กฤษณะพล วัฒนวันยู¹ และ ลลิตา อ้วนสกุลเสรี²

บทคัดย่อ

บทความนี้เป็นการนำเสนอผลการศึกษาระดับต้นจากโครงการวิจัย “การยกระดับและการพัฒนาย่านแห่งการเรียนรู้ผ่านกลไกห้องวิจัยมีชีวิต ห้องเรียนเมือง และกระบวนการจัดทำงบประมาณแบบมีส่วนร่วม: กรณีศึกษาพื้นที่รอบคลองผดุงกรุงเกษม กรุงเทพมหานคร” (ปี 2565-66) โดยมีวัตถุประสงค์หลักในการนำเสนอกลไกการพัฒนาย่านแห่งการเรียนรู้ ผ่านกระบวนการมีส่วนร่วมและกลไกการทำงานแบบจตุภาคี (Quadruple Helix Model) ประกอบด้วยเครือข่ายความร่วมมือระหว่าง 4 ภาคส่วนหลัก ได้แก่ 1) ภาครัฐ 2) ภาคเอกชน 3) ภาคการศึกษา และ 4) ภาคประชาชน ซึ่งได้นำกรอบแนวคิด ห้องวิจัยมีชีวิต (Living Lab), ห้องเรียนเมือง (Urban Classroom) และกระบวนการจัดทำงบประมาณแบบมีส่วนร่วม (Participatory Budgeting) มาประยุกต์ใช้ในการขั้นตอนการทำวิจัย จากผลการศึกษาพบว่า กระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชน และการทำงานแบบจตุภาคีนั้นคือหัวใจสำคัญในการช่วยผลักดันการพัฒนาเมือง และในขณะเดียวกัน กระบวนการนี้ยังสามารถชี้ให้เห็นถึงประเด็นปัญหา ความต้องการ และองค์ความรู้ท้องถิ่นและชุมชน ซึ่งนำไปสู่การจัดทำคลังข้อมูลโครงการ และฐานข้อมูลเมืองที่จะเป็นประโยชน์ในการพัฒนาเมืองในอนาคต ผลการดำเนินการสะท้อนให้เห็นผลกระทบเชิงบวกในการพัฒนาเมืองและย่านแห่งการเรียนรู้รอบคลองผดุงกรุงเกษม ซึ่งสอดคล้องกับแผนพัฒนาระดับพื้นที่ และนำไปสู่กลไกความร่วมมือในการพัฒนาเมือง การพัฒนาเมืองผ่านนโยบาย และกระตุ้นให้เกิดการแลกเปลี่ยนข้อมูลเมือง การถ่ายทอดองค์ความรู้ผ่านการทำงานร่วมกันระหว่างแต่ละภาคส่วน เพื่อให้เกิดการพัฒนาเมืองอย่างมีส่วนร่วมและมีคุณภาพที่ดีขึ้น

คำสำคัญ: การพัฒนาย่าน, กระบวนการมีส่วนร่วม, การทำงานแบบจตุภาคี, เมืองแห่งการเรียนรู้, คลองผดุงกรุงเกษม

Abstract

This paper presents the results from the research project “The Learning Space Creation and Development Through Living Lab, Urban Classroom and Participatory Budgeting: Case Study of Krung Kasem Canal Area, Bangkok” (2022-23). The main objective is to render the mechanism of learning space creation and district development through recognizing the importance of implementing the Quadruple Helix Model into the process. This model consists of network of collaboration between four main sectors: 1) the government sector, 2) the private sector, 3) the education sector, and 4) the civil society sector. Also, the Living Lab, Urban Classroom and Participatory Budgeting framework were applied in the research process. From the results, it was found that the stakeholders' participation and Quadruple Helix process are the main driving agent for urban development. This process also points out key issues, problems, needs, and local knowledge which led to the creation of a project bank and city database that will be useful in the future development of the city. The results reflect positive impacts in the development of the city and the learning district around Phadung Krung Kasem Canal which respond to the development plan at the area level from the government. This would also

¹ อาจารย์ประจำ คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์และการออกแบบ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้าธนบุรี

² นักวิจัย Urban Studies Lab

lead to a cooperation in district development and exchange of city information, and knowledge transfer through collaboration between sectors to achieve participatory and good quality urban development.

Keywords: district development, participatory budgeting, quadruple helix, learning city, Phadung Krung Kasem Canal

1. บทนำ

1.1 ที่มาและความสำคัญ

ย่านคลองผดุงกรุงเกษมเป็นย่านเมืองเก่าที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์ และมีการพัฒนาอย่างต่อเนื่องจากอดีตสู่ปัจจุบัน แต่ด้วยความเจริญเติบโตของกรุงเทพมหานครที่เติบโตอย่างรวดเร็ว ทำให้เกิดการพัฒนาที่ขาดความเป็นระเบียบแบบแผน การเชื่อมต่อของพื้นที่ริมคลอง และสภาพแวดล้อมที่เสื่อมโทรมไปตามกาลเวลา แม้ว่าพื้นที่ริมคลองจะมีความหลากหลาย ในด้านสังคม ศิลปะ และวัฒนธรรม ที่ทำให้พื้นที่มีความโดดเด่นในการพัฒนาด้านเศรษฐกิจและสังคมของกรุงเทพมหานคร ประกอบกับปัญหาการมีส่วนร่วมในการเรียนรู้ทั้งในระดับชุมชน และในระดับเขต อันเนื่องมาจากความแตกต่างของชุมชน ที่มีลักษณะการแตกต่างกันทั้งในด้านวิถีชีวิต ความเป็นอยู่ การประกอบอาชีพ และที่สำคัญ การทำงานระหว่างหน่วยงานท้องถิ่น ในระดับเขตที่มักมีการทำงานโดยการยึดขอบเขตการปกครอง หรือขอบเขตทางกายภาพ เช่น ถนน หรือ คลอง ที่ทำให้กระบวนการทำงานของภาคส่วนต่าง ๆ นั้นขาดความเชื่อมโยง บูรณาการกัน ถึงแม้จะอยู่ในพื้นที่ใกล้เคียงกันก็ตาม โดยปัจจัยเหล่านี้เป็นหนึ่งในข้อจำกัดในการสื่อสาร และการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ซึ่งสะท้อนถึงการขาดระบบนิเวศการเรียนรู้ที่มีความครอบคลุม และการมีส่วนร่วมของประชาชน ในการพัฒนาพื้นที่

ในระดับนโยบายและแผนพัฒนากรุงเทพมหานครนั้น ได้มีการผลักดันให้กรุงเทพเป็นเมืองเศรษฐกิจสร้างสรรค์ และการเรียนรู้ซึ่งสอดคล้องกับแผนพัฒนากรุงเทพมหานคร ระยะ 20 ปี (พ.ศ. 2561 - 2580) ฉบับปรับปรุง ในยุทธศาสตร์ที่ 6 เน้นการต่อยอดความเป็นศูนย์กลางเศรษฐกิจสร้างสรรค์ และการเรียนรู้ ผ่านโครงการพัฒนาพื้นที่ย่านการค้า ย่านวัฒนธรรม และย่านการท่องเที่ยว โดยกำหนดให้พื้นที่ย่านคลองผดุงกรุงเกษมเป็นหนึ่งในพื้นที่เป้าหมายของรัฐบาลที่จะมีการดำเนิน โครงการปรับปรุงพื้นที่ ไม่ว่าจะเป็นการส่งเสริมคมนาคมทางเรือ (เรือไฟฟ้า) และการฟื้นฟูระบบนิเวศริมคลอง ปรับปรุงทางเท้า พื้นที่สีเขียวริมคลองที่เหมาะสมกับการพัฒนาด้านเศรษฐกิจ ตั้งแต่บริเวณท่าเรือเทเวศร์ถึงท่าเรือสี่พระยา และนำไปสู่เมืองน่าอยู่ (Livable City)

ประกอบกับ การพัฒนาพื้นที่ที่เน้นกระบวนการมีส่วนร่วมและมีประชาชนเป็นศูนย์กลางการพัฒนานอกจากเป็น เป้าหมายหลักของ Smart City และ Learning City เพื่อให้ประชาชนในพื้นที่เข้าถึงข้อมูล ช่วยระบุปัญหาในภาพรวมของพื้นที่ ศักยภาพของพื้นที่ และความต้องการของประชาชนในฐานะผู้ใช้ประโยชน์พื้นที่ และเพื่อให้เกิดกลไกการทำงานจาก Top-down ที่มีประสิทธิภาพหน่วยงานเครือข่ายจากภาครัฐ เอกชน และหน่วยงานการศึกษาจะต้องเข้าใจบทบาทหน้าที่ และศักยภาพของ หน่วยงานเครือข่ายตามกรอบการดำเนินงาน จึงมีแนวคิดที่จะลงนำการทำงานแบบบูรณาการแบบจตุภาคี (Quadruple Helix) มา ประยุกต์ใช้ในพื้นที่รอบคลองผดุงกรุงเกษม

1.2 วัตถุประสงค์การวิจัย

เพื่อเสริมสร้างและพัฒนากลไกการทำงานระหว่างหน่วยงานภาครัฐ เอกชน และภาคการศึกษา เพื่อสร้างพื้นที่แห่งการเรียนรู้ แลกเปลี่ยน และถ่ายทอดองค์ความรู้เรื่องเมือง การเข้าถึงและแลกเปลี่ยนข้อมูลเมืองระหว่างหน่วยงาน

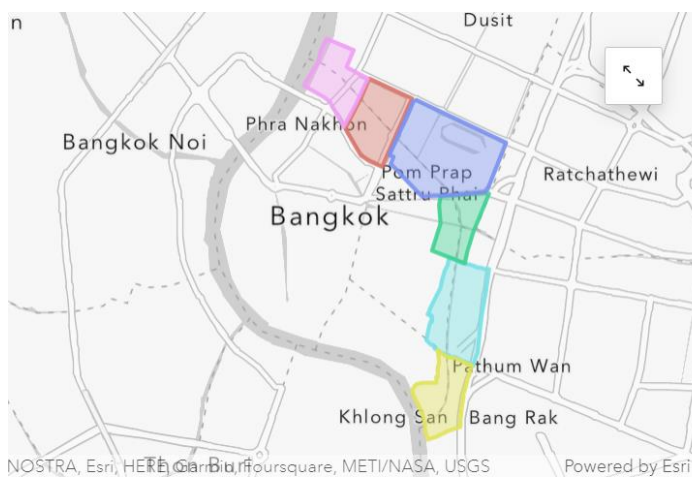
1.3 ขอบเขตการวิจัย

1) ขอบเขตเชิงข้อมูลและเนื้อหา

ศึกษาแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับเมืองแห่งการเรียนรู้ จากหนังสือ ตำรา บทความวารสาร งานวิจัย และเอกสารต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง

2) ขอบเขตเชิงพื้นที่

พื้นที่การวิจัยเป็นพื้นที่รอบคลองผดุงกรุงเกษม ระยะ 500 เมตรจากกึ่งกลางคลองผดุงกรุงเกษมทั้งสองฝั่ง ครอบคลุมพื้นที่ 6 เขต ประกอบด้วย เขตปทุมวัน เขตดุสิต เขตพระนคร เขตสัมพันธวงศ์ เขตบางรัก และป้อมปราบศัตรูพ่ายบางส่วน ความยาวประมาณ 4.48 กิโลเมตร

ขอบเขตพื้นที่ศึกษารอบคลองผดุงกรุงเกษม

ภาพที่ 1: ขอบเขตพื้นที่การวิจัยเป็นพื้นที่รอบคลองผดุงกรุงเกษมทั้งสองฝั่ง ครอบคลุมพื้นที่ 6 เขต

ที่มา: คณะวิจัย, 2565

1.4 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

เกิดเครือข่ายความร่วมมือ และกลไกในการสร้างการมีส่วนร่วม ฐานข้อมูลเมือง พื้นที่การเรียนรู้เมือง หลักสูตรการเรียนรู้เมือง และธนาคารโครงการ

2. ทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

2.1 แนวคิดเมืองแห่งการเรียนรู้ (Learning City) และการเรียนรู้ตลอดชีวิต (Lifelong Learning)

เมืองแห่งการเรียนรู้ หมายถึงเมืองที่มีการใช้ทรัพยากรในทุกภาคส่วนอย่างมีประสิทธิภาพเพื่อสนับสนุนให้เกิดการเรียนรู้สำหรับประชาชนทุกคนและทุกระดับ โดยมีการใช้นวัตกรรม และเทคโนโลยีเพื่อส่งเสริมให้เกิดการเรียนรู้

มีการเรียนรู้อย่างมีคุณภาพ และส่งเสริมวัฒนธรรมการเรียนรู้ตลอดช่วงชีวิต โดยมีคุณลักษณะที่สำคัญ 6 ประการ คือ

1. ส่งเสริมการเรียนรู้ตั้งแต่พื้นฐานจนถึงอุดมศึกษา
2. ส่งเสริมการเรียนรู้ในครอบครัวและชุมชน
3. ส่งเสริมการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพในที่ทำงาน
4. ส่งเสริมการใช้เทคโนโลยีที่ทันสมัย
5. ส่งเสริมคุณภาพและความเป็นเลิศในการเรียนรู้
6. สนับสนุนวัฒนธรรมการเรียนรู้ตลอดชีวิตอย่างเข้มแข็ง

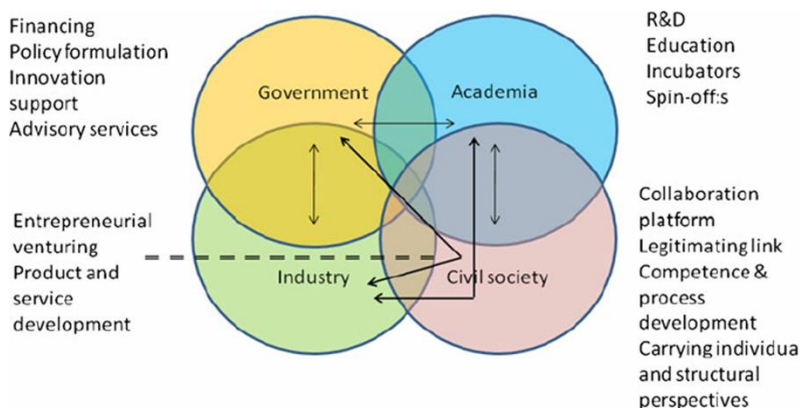
ซึ่งจะก่อให้เกิดการสนับสนุนให้เกิดการมีส่วนร่วมของประชาชนและภาคส่วนต่างๆ ของสังคม ส่งเสริมกิจกรรมทางเศรษฐกิจ และการพัฒนาพื้นที่อย่างยั่งยืน ที่จะสอดคล้องกับหลักการเรียนรู้ตลอดชีวิต (UNESCO,2015)

การเรียนรู้ตลอดชีวิต หมายถึงการเรียนรู้ที่มุ่งเน้นการพัฒนาทักษะความรู้ของผู้เรียนให้เข้ากับความเปลี่ยนแปลงในทุกช่วงชีวิต และพัฒนาต่อเนื่องเพื่อเติมเต็มศักยภาพของแต่ละบุคคล ซึ่งครอบคลุมทั้งการศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาแบบไม่เป็นทางการจากทุกแหล่งความรู้ในชุมชนและสังคม และ เกิดขึ้นได้ทุกที่ โดยไม่จำกัดเวลาและสถานที่

ซึ่งเครื่องมือนี้จะถูกนำมาใช้เป็นกรอบด้านกระบวนการเรียนรู้ในการออกแบบกิจกรรม หรือ module ต่างๆ ซึ่งในโครงการผู้เรียน ผู้เชี่ยวชาญ และผู้มีส่วนได้ส่วนเสียต่างๆ จะมาร่วมกันออกแบบหลักสูตร วิชา หรือ module ต่างๆ ตามความสนใจของผู้เรียน ซึ่งจะครอบคลุมทักษะต่างๆ ที่จำเป็นตั้งแต่วิธีการเรียนรู้ไปจนถึงการนำไปประยุกต์ใช้จริงในการดำเนินชีวิต และการต่อยอดเชิงพาณิชย์ ซึ่งจะออกมาเป็นหลักสูตร ที่มีกระบวนการมีส่วนร่วมกับพื้นที่ ตอบสนองต่อความต้องการของประชาชน และตลาดแรงงาน และผู้เรียนมีทักษะและอิสระในการเพิ่มพูนทักษะเพิ่มเติมได้ตามที่ตนสนใจ (Prasert Hongsuwan, 2019)

2.2 การทำงานแบบบูรณาการแบบจตุภาคี (Quadruple Helix Model)

การทำงานแบบบูรณาการแบบจตุภาคี (Quadruple Helix Model) คือ เครือข่ายความร่วมมือระหว่าง 4 ภาคส่วนได้แก่ 1) ภาครัฐ ประกอบไปด้วยหน่วยงานของรัฐ และหน่วยการปกครองท้องถิ่น หน่วยงานพัฒนาและกำหนดนโยบาย 2) ภาคเอกชน ประกอบไปด้วย กลุ่มธุรกิจ และ/หรือหน่วยงานไม่แสวงหาผลกำไรต่างๆ 3) ภาคการศึกษา ประกอบไปด้วย มหาวิทยาลัย บริษัทวิจัย หรือ องค์กรด้านการศึกษาต่างๆ และ 4) ภาคประชาชน (INTERREG, 2019 และ Lindberg, M., Lindgren, M. & Packendorff, J.(2014)) มีการดำเนินการร่วมกันผ่านการพัฒนา ความร่วมมือ การเชื่อมโยง และการร่วมสร้างสรรค์ เพื่อยกระดับการใช้ทรัพยากรภายในพื้นที่ ควบคู่ไปกับการต่อยอดองค์ความรู้ และการพัฒนาความสามารถด้านทรัพยากรมนุษย์ ที่จะส่งผลให้เกิดเครือข่ายการแลกเปลี่ยนข้อมูล-องค์ความรู้ระหว่างภาคส่วน ต่างๆ และสร้างกลไกและการมีส่วนร่วมภายในพื้นที่

ภาพที่ 2 : แผนผังแนวคิดการทำงานแบบบูรณาการแบบจตุภาคี (Quadruple Helix Model)

ที่มา: INTERREG. (2019). *A quadruple helix guide for innovations.*

กระบวนการทำงานภายใต้กรอบ Quadruple Helix เพื่อปรับปรุงการดำเนินงานร่วมกันตามความเชี่ยวชาญ (หรือปรับปรุงการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น) เริ่มต้นจาก 1) การประสานงานระหว่างหน่วยงานเครือข่าย, 2) การสื่อสารข้อมูลอย่างทั่วถึงให้กับเครือข่าย เพื่อตัดสินใจทำงานบนฐานข้อมูลเดียวกัน, 3) การติดตามงาน และ 4) การประเมินผลการดำเนินงานของเครือข่าย

2.3 ห้องวิจัยมีชีวิต (Living Lab) และ ห้องเรียนเมือง (Urban Classroom)

ห้องวิจัยมีชีวิต เป็นแนวคิดที่มุ่งเน้นสร้างองค์ความรู้ร่วมกับภาคส่วนต่างๆ ที่เกี่ยวข้องในสถานะที่องค์ความรู้ นวัตกรรมสามารถหมุนเวียนได้อย่างอิสระ (Open Innovation Ecosystem) โดยที่แนวคิด ห้องวิจัยมีชีวิต เป็นตัวเชื่อมต่อระหว่างการวิจัยนวัตกรรม และการนำเอานวัตกรรมมาใช้จริง (มิติทางด้านสังคมและเทคโนโลยี) (กระทรวงอุตสาหกรรม, 2560) ห้องวิจัยมีชีวิตคือการทดลองนำแนวคิดและนโยบายต่างๆ ไปประยุกต์ใช้กับพื้นที่จริง ดึงประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการทดลองเพื่อปรับแต่งและวัดผลกระทบที่เกิดขึ้นกับพื้นที่ และประชาชน โดยผลลัพธ์ที่ได้จากการดำเนินงานผ่านห้องวิจัยมีชีวิตจะเป็นนโยบาย และโครงการที่เน้นการพัฒนาโดยมีประชาชนเป็นศูนย์กลาง ผ่านความร่วมมือของสถาบันการศึกษาและภาครัฐ

ห้องเรียนเมือง คือพื้นที่การเรียนรู้ผ่านการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในประเด็นมิติต่างๆ เกี่ยวกับพื้นที่ โดยเปิดโอกาสให้ผู้ที่เกี่ยวข้องนั้นเป็นประชาชนทั่วไป ครอบคลุมไปจนถึงหน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคการศึกษาในพื้นที่ได้มีโอกาสเข้ามาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกัน โดยกลไกหลักของห้องเรียนเมือง คือการเรียนรู้ ศึกษา และพัฒนาผ่านพื้นที่ศึกษาจริง โดยการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ซึ่งในตอนท้ายผู้เรียนจะได้รับองค์ความรู้หรือข้อค้นพบ ซึ่งจะก่อให้เกิดกระบวนการถ่ายทอดข้อค้นพบ หรือองค์ความรู้ไปยังพื้นที่อื่นๆ หรือพื้นที่ในบริเวณใกล้เคียง หรืออาจจะสามารถนำไปเสนอเป็นแผนพัฒนาของชุมชนและพื้นที่ หรืออาจจะนำเสนอเพื่อผลักดันให้เกิดเป็นนโยบายในการพัฒนายานและเมืองต่อไปได้

2.4 กระบวนการจัดทำงบประมาณแบบมีส่วนร่วม (Participatory Budgeting)

กระบวนการจัดทำงบประมาณแบบมีส่วนร่วม เป็นกระบวนการที่ประชาชนในท้องถิ่นสามารถมีส่วนร่วมในการติดตาม ตรวจสอบ และจัดสรรงบประมาณภาครัฐ ในด้านผังเมือง การจัดทำงบประมาณแบบมีส่วนร่วมสามารถใช้เพื่อจัดสรรทรัพยากร ที่มีให้ตอบสนองปัญหาและความต้องการของประชาชนมากขึ้น เพื่อนำไปสู่การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน การบริการ และความเป็นอยู่ของชุมชน กระบวนการนี้ยังส่งเสริมให้ประชาชนมีส่วนร่วม ทางการเมือง ลดแนวโน้มการทุจริตและเพิ่มความโปร่งใส ในงบประมาณระดับท้องถิ่น นอกจากนี้ยังทำให้ภาคประชาชนเกิดความ รู้สึกว่าเป็นส่วนหนึ่งของชุมชนเนื่องจากสามารถตัดสินใจ ร่วมกันในการพัฒนาพื้นที่ (ณัฐนนท์ เจริญชัย, 2564)

3. ระเบียบวิจัย

3.1 วิธีการศึกษา

การศึกษาวิจัยแบ่งออกเป็น 2 ส่วนคือ กระบวนการจัดห้องวิจัยเมือง และกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชน ผ่านวิธีการศึกษาเชิงปริมาณ และการศึกษาเชิงคุณภาพ

การศึกษาวิจัยมีเป้าหมายเพื่อออกแบบกระบวนการเรียนรู้พัฒนาเครื่องมือในการพัฒนาเมืองและประสานกลไก ความร่วมมือในเมือง โดยใช้พื้นที่คลองผดุงกรุงเกษม เป็นพื้นที่ต้นแบบการศึกษาและพัฒนา ผ่านกระบวนการดังนี้

- การศึกษาบริบท และศักยภาพของพื้นที่รอบคลองผดุงกรุงเกษม ผ่านงานวิจัย และการทบทวนวรรณกรรม
- การเก็บรวบรวมฐานข้อมูลเมือง (ทุติยภูมิ และปฐมภูมิ) และเตรียมข้อมูลเพื่อพัฒนาระบบข้อมูลเมือง
- การสร้างกลไกการทำงานระดับพื้นที่ และการสร้างพื้นที่/เวที เพื่อให้ประชาชนสามารถนำเสนอแนวคิดการพัฒนาเมือง และการกำหนดงบประมาณแบบมีส่วนร่วม
- วิเคราะห์และเสนอประเด็นปัญหาของเมือง เพื่อการพัฒนาเมืองที่ขับเคลื่อนโดยข้อมูล
- นำเสนอโครงการต่อสาธารณะ และผลักดันให้เกิดนโยบายสาธารณะ

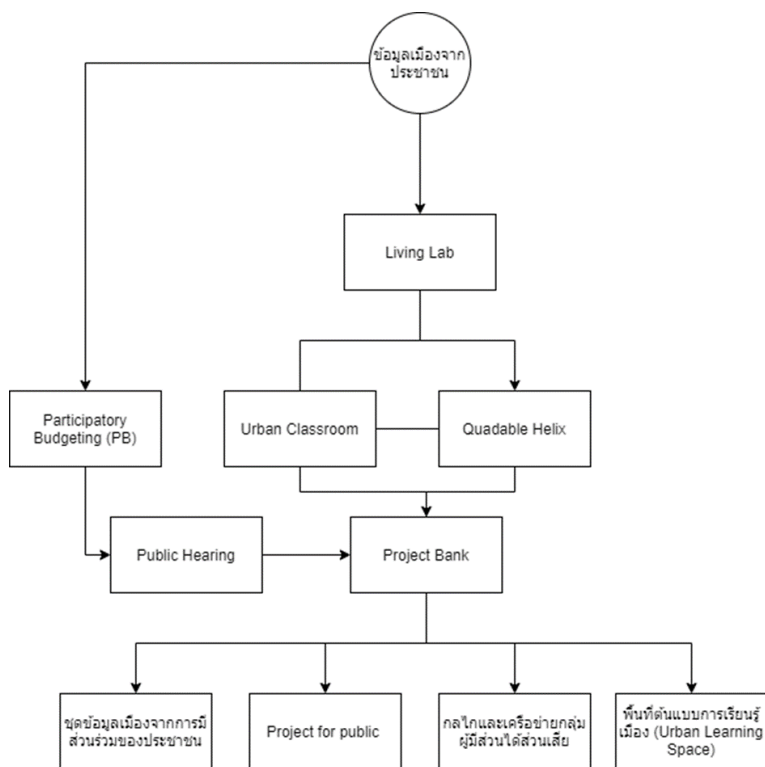
3.2 ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

การดำเนินงานโครงการภายใต้การพัฒนาเมืองแห่งการเรียนรู้ กลุ่มเป้าหมายหลักของโครงการที่อยู่ในขอบเขตพื้นที่รอบคลองผดุงกรุงเกษม สามารถแบ่งออกเป็น 4 กลุ่ม ตามบทบาทหน้าที่ ดังนี้ ประกอบด้วย กลุ่มหน่วยงานภาครัฐ, กลุ่มหน่วยงานภาคการศึกษาและหน่วยงานไม่แสวงผลกำไร, กลุ่มหน่วยภาครัฐกิจและภาคอุตสาหกรรม และ กลุ่มประชาชนและภาคประชาสังคม

3.3 เครื่องมือที่ใช้

เครื่องมือหลักที่ใช้ในการทำวิจัยประกอบไปด้วย การสำรวจ การสัมภาษณ์กลุ่มเล็ก การจัดประชุมกลุ่มเฉพาะแบบ focus group การจัดประชุมเชิงปฏิบัติการ การจัดเวทีแลกเปลี่ยนสาธารณะ การสังเกต การจัดทำแผนที่ต่างๆ ดึงภาพประกอบ และผนวกกับการนำแนวคิดและกระบวนการที่เสริมสร้างการสร้างกลไกการพัฒนาและการเรียนรู้เมือง ประกอบด้วย

1. การทำงานแบบบูรณาการแบบจตุภาคี (Quadruple Helix Model)
2. ห้องวิจัยมีชีวิต (Living Lab) และ ห้องเรียนเมือง (Urban Classroom)
3. คลังข้อมูลโครงการ หรือ ธนาคารโครงการ (Project Bank)
4. การจัดทำงานประมาณแบบมีส่วนร่วม (Participatory Budgeting)

ภาพที่ 3: กรอบแนวคิดการทำวิจัย และกระบวนการ เครื่องมือต่างๆ

ที่มา: คณะวิจัย, 2565

ในช่วงเริ่มแรกของโครงการนั้น มีการสำรวจ สืบค้นข้อมูล และกำหนดกิจกรรมแลกเปลี่ยนความคิดเห็นร่วมกับชุมชน เพื่อจัดเก็บข้อมูลในพื้นที่ศึกษา ผ่านการใช้แบบสอบถามและพื้นที่แลกเปลี่ยนความรู้ โดยจัดเก็บอยู่ในรูปแบบข้อมูลดิจิทัลในฐานข้อมูลพื้นที่ (City Database) เพื่อเป็นข้อมูลพื้นฐาน ข้อมูลการวิเคราะห์ และการออกแบบพื้นที่โครงการ ที่ผู้ที่เข้าร่วมโครงการและทุกภาคส่วน ตั้งแต่ภาคประชาชน ภาครัฐ องค์กรไม่แสวงหาผลกำไร หรือ เครือข่ายความร่วมมือในพื้นที่เขตต่างๆ สามารถเข้าถึงและนำข้อมูลไป สนับสนุนการดำเนินการ หรือต่อยอดการพัฒนาได้ โดยมีรายละเอียดของข้อมูลพื้นที่ Area Data ประกอบด้วย Spatial Data (การใช้ประโยชน์ที่ดิน อาคาร ถนน ผังสี ฯลฯ), Statistic Data (ข้อมูลประชากร รายได้ การศึกษา ฯลฯ) และ มาตรการ กฎหมาย นโยบายต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง และ SWOT Analysis (การวิเคราะห์จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และภัยคุกคามภายนอก)

นอกจากนี้ ยังมีการเน้นการจัดกิจกรรมการจัดประชุมเชิงปฏิบัติการระหว่างกลุ่มหน่วยงานภาครัฐ เอกชน ภาคประชาชน และภาคการศึกษา โดยเฉพาะฝ่ายการศึกษาของกรุงเทพมหานคร เช่น สำนักการศึกษา ฝ่ายการศึกษา สังกัดสำนักงานเขต ศูนย์การวิจัยชุมชนเมือง มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และภาคีเครือข่ายฝ่ายการศึกษาอื่นๆในกรุงเทพมหานคร เพื่อรับรู้เป้าหมายของโครงการ ความต้องการของหน่วยงาน จุดแข็ง จุดอ่อน และทรัพยากรของแต่ละกลุ่มมืออยู่ในมือ ตามกรอบแนวคิดการสร้างเครือข่ายความร่วมมือของการทำงานแบบบูรณาการแบบจตุภาคี

4. ผลการวิจัยและการอภิปรายผล

4.1 ผลการวิเคราะห์บริบทและศักยภาพของพื้นที่

จากข้อมูลที่ทำกรรวบรวม อาจจะพอสรุปได้ว่า ย่านคลองผดุงกรุงเกษมเป็นย่านที่มีความสำคัญเชิงประวัติศาสตร์ มีการพัฒนาพื้นที่อย่างต่อเนื่อง มีความหลากหลายของการใช้ประโยชน์ที่ดิน มีความหลากหลายของชุมชน ผู้คน วิถีชีวิตและวัฒนธรรม และสามารถนำเสนอผลการวิเคราะห์ทั้ง 6 ย่านเพื่อนำจุดเด่นและศักยภาพในมิติต่างๆ ผลักดันไปสู่การพัฒนาเป็นย่านแห่งการเรียนรู้ได้ดังนี้

1. ย่านตลาดน้อย

การพัฒนาที่ยั่งยืนเน้นการพัฒนาที่สอดคล้องกับอัตลักษณ์ดั้งเดิมของย่าน การพัฒนาพื้นที่แห่งการเรียนรู้ ผ่านคาเฟ่ ร้านหนังสือ และพื้นที่สร้างสรรค์ เนื่องจากย่านตลาดน้อยเป็นพื้นที่ที่มีเครือข่ายคาเฟ่ และร้านค้าสมัยใหม่จำนวนมาก

2. ย่านหัวลำโพง

เน้นการใช้เครื่องมือ กระบวนการมีส่วนร่วมพัฒนาพื้นที่แห่งการเรียนรู้ผ่านฐานทุน และเป้าหมายการพัฒนาที่ สถานีรถไฟกรุงเทพ หรือ หัวลำโพง ไปสู่การเป็นพื้นที่แห่งการเรียนรู้ พิพิธภัณฑ์รถไฟและการคมนาคมระบบราง และพื้นที่ทางสังคม/วัฒนธรรม พื้นที่สาธารณะ หรือ สวนสาธารณะของเมือง

3. ย่านตลาดโบ๊เบ๊-ตลาดมหานาค

การพัฒนาพื้นที่ด้วยการใช้เทคโนโลยี เพื่อส่งเสริมเศรษฐกิจ การค้าในพื้นที่ เสริมสร้างความปลอดภัยแก่ประชาชนที่เข้ามาในพื้นที่ และพัฒนาสุขภาพชุมชน ตามภูมิปัญญาท้องถิ่น เช่น ผ่านการเรียนรู้คุณค่าทางโภชนาการและสมุนไพรในพื้นที่

4. ย่านนางเลิ้ง

การส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชน ด้านการท่องเที่ยวชุมชน วัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ สามารถส่งเสริมเศรษฐกิจชุมชนผ่านเทคโนโลยีดิจิทัล และยังเน้นไปที่การพัฒนาศักยภาพเยาวชนในชุมชนผ่านอาชีพที่หลากหลาย

5. ย่านหน่วยงานราชการ

ส่งเสริมการใช้เทคโนโลยี การปรับใช้ข้อมูลร่วมกับกับหน่วยงานอื่นๆ และสนับสนุนการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์

6. ย่านเทเวศร์

พัฒนาการเชื่อมต่อการเดินทาง โดยเฉพาะการคมนาคมทางน้ำ และส่งเสริมการจัดระเบียบการใช้พื้นที่ริมคลอง และย่านประวัติศาสตร์ เพื่อพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนและพื้นที่สันชนนาการ พื้นที่สาธารณะ

4.2 การวิเคราะห์ผู้มีส่วนได้เสียและเครือข่ายการทำงานรอบพื้นที่คลองผดุงกรุงเกษม

การทำงานของเครือข่ายในพื้นที่รอบคลองผดุงกรุงเกษม เพื่อขับเคลื่อนในประเด็นการมีส่วนร่วมของประชาชนพื้นที่ และเมืองแห่งการเรียนรู้ ประกอบด้วยหน่วยงานภาครัฐ ภาคการศึกษา ภาคเอกชน และภาคประชาชน

การวิเคราะห์เครือข่ายการทำงาน รอบพื้นที่คลองผดุงกรุงเกษมโดยใช้เกณฑ์ความสนใจการพัฒนาพื้นที่การเรียนรู้ และอำนาจของหน่วยงานในการบริหารจัดการ ปฏิบัติเชิงพื้นที่ โดยสามารถจัดกลุ่มหน่วยงานเป็น 3 กลุ่ม ดังนี้

1. ขับเคลื่อนองค์ความรู้ ข้อมูล นโยบาย

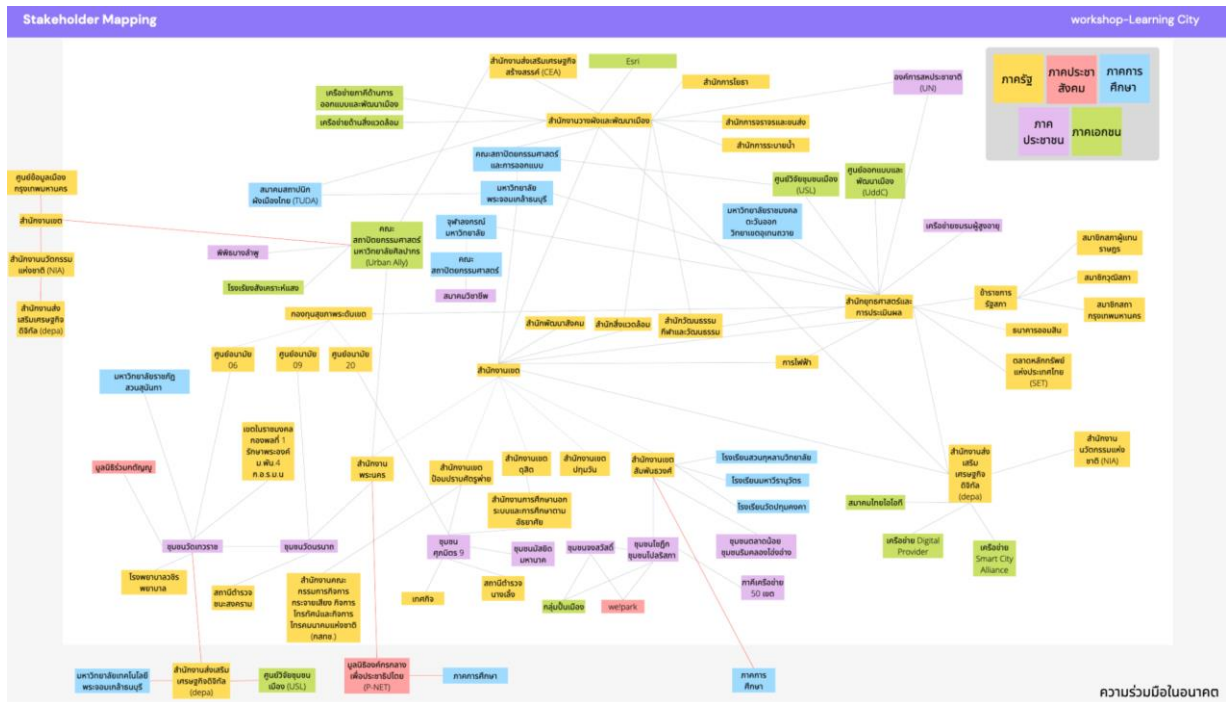
สำนักยุทธศาสตร์และประเมินผลกรุงเทพมหานคร, สำนักงานเขตในพื้นที่ 6 เขต (พระนคร ดุสิต ป้อมปราบศัตรูพ่าย ปทุมวัน สัมพันธวงศ์ และบางรัก), มหาวิทยาลัยพระจอมเกล้าธนบุรี, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, Urban Ally (มหาวิทยาลัยศิลปากร), Urban Design and Development Center (UddC) และ Urban Studies Lab รวมถึงสถาบันการศึกษาในพื้นที่

2. ขับเคลื่อนระดับย่าน

เครือข่ายชุมชน, เครือข่ายร้านค้า และธุรกิจภายในย่าน และ FREC BANGKOK และภาคีและเครือข่าย NGO + NPO ในพื้นที่

3. หน่วยงานสนับสนุน

หน่วยบริหารและจัดการทุนด้านการพัฒนาระดับพื้นที่ (บพท.), กลุ่มบับเมือง, Punch up, Digital Economy Promotion Agency (depa) และสมาคมสถาปนิกผังเมืองไทย

ภาพที่ 4: ผัง stakeholder mapping แสดงการทำงานของเครือข่ายจตุภาคีในพื้นที่รอบคลองผดุงกรุงเกษม

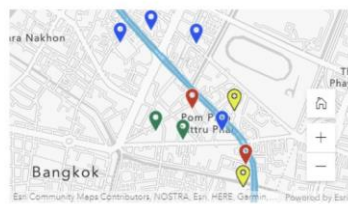
ที่มา: คณะวิจัย, 2565

จากการวิเคราะห์พบว่าหน่วยงานภาครัฐในระดับเขตหรือระดับปฏิบัติการ มีการทำงานร่วมกันกับหน่วยงานภาคส่วนอื่นๆ อยู่แล้ว สำนักงานเขตในแต่ละพื้นที่ก็มีการทำงานร่วมกันกับภาคส่วนต่างๆ ซึ่งจะแบ่งออกไปตามสำนักในเขตนั้นๆ เช่น ฝ่ายพัฒนาสังคมจะทำงานร่วมกับชุมชนในเขตพื้นที่นั้นๆ และจะทราบปัญหาที่เกิดขึ้นในระดับพื้นที่ ในขณะที่เดียวกัน ฝ่ายการศึกษาจะทำงานร่วมกับโรงเรียนรัฐบาลในเครือข่าย ซึ่งตามความเป็นจริงแล้วหน่วยงานภาครัฐ ภาคการศึกษา และภาคประชาชน มีการทำงานร่วมกันแบบต่อเนื่องอยู่แล้ว หน่วยงานที่เข้าถึงยากที่สุดในระดับเขตคือหน่วยงานภาคเอกชน

กิจกรรมต่างๆ ที่ได้จัดทำขึ้น นำมาซึ่งข้อมูลปัญหาที่พบเจอภายในหน่วยงานต่าง เช่น หน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน ภาคการศึกษา และภาคประชาชน โดยคณะวิจัยได้นำข้อมูลและกลไกการทำงานผ่านการจัดกิจกรรมมาประยุกต์ใช้ร่วมกับ เครือข่ายในพื้นที่ เกิดเป็นผลลัพธ์ประกอบด้วย

1. คู่มือกรุงเทพฯ Living Lab ที่มีจุดประสงค์เพื่อรวบรวมข้อมูลจุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และอุปสรรค ในแต่ละพื้นที่รอบคลองผดุงกรุงเกษม
รวมไปถึงข้อมูลธนาคารโครงการที่ได้จัดหมวดหมู่ตามกรอบยุทธศาสตร์กรุงเทพมหานคร เพื่อให้ง่ายและสะดวกต่อการนำไปใช้พัฒนาพื้นที่จริงในอนาคตของหน่วยงานรัฐ
2. เครือข่ายความร่วมมือด้านวิจัย และหน่วยงานภาครัฐ 3 กลุ่ม
 - a. เครือข่ายความร่วมมือของ 3 ศูนย์วิจัย ได้แก่ ศูนย์วิจัยชุมชนเมือง (Urban Studies Lab) ศูนย์ออกแบบและพัฒนาเมือง (UddC) และศูนย์ Urban Ally
 - b. เครือข่ายความร่วมมือของภาครัฐ ได้แก่ สำนักยุทธศาสตร์และประเมินผล และสำนักงานเขตในพื้นที่รอบคลองผดุงกรุงเกษม
 - c. เครือข่ายความร่วมมือของภาคการศึกษา ได้แก่ มหาวิทยาลัยพระจอมเกล้าธนบุรี มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และมหาวิทยาลัยศิลปากร
3. เครือข่ายความร่วมมือในระดับพื้นที่
 - a. เครือข่ายความร่วมมือของผู้ประกอบการและเจ้าของคาเฟ่ในย่านรอบคลองผดุงกรุงเกษม
 - b. เครือข่ายความร่วมมือของกลุ่มชุมชนในพื้นที่
4. หลักสูตรห้องเรียนเมือง
5. หลักสูตรเพื่อการเรียนรู้ของข้าราชการรุ่นใหม่ (Workshop ข้าราชการรุ่นใหม่)
ประกอบด้วย 4 กิจกรรมหลัก จำนวนทั้งสิ้น 12 ชั่วโมงในระยะเวลา 2 วัน
6. การทดลองจัดทำงบประมาณแบบมีส่วนร่วม (Participatory Budgeting)
การจัดประชุมเชิงปฏิบัติการ และการจัดทำชุดเครื่องมือ การเรียนรู้ PB Board Game

Mock-up learning space

Urban Learning Space around Phadung Krung Kasem Canal.

Urban Learning Space เป็นพื้นที่แห่งการเรียนรู้ของเมือง ที่ประชาชนในเมืองสามารถเข้าถึงพื้นที่ได้ผ่านการเดิน รถชมส่งสาธารณะ และเรือ ในปัจจุบันบริเวณรอบคลองผดุงกรุงเกษมมีพื้นที่แห่งการเรียนรู้ (วัด ศิริภิกษณ์ โรงเรียน ตลาด) จำนวนทั้งหมด 20 แห่ง ที่มีศักยภาพพัฒนาต่อเป็นพื้นที่แห่งการเรียนรู้ของเมืองได้ในอนาคต

Phadung Krung Kasem Canal

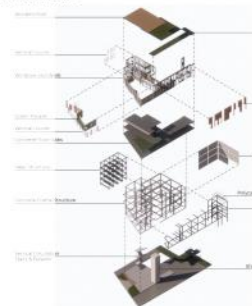
Urban Learning Space around Phadung Krung Kasem Canal.

Click me <https://arcg.is/01Wbab>

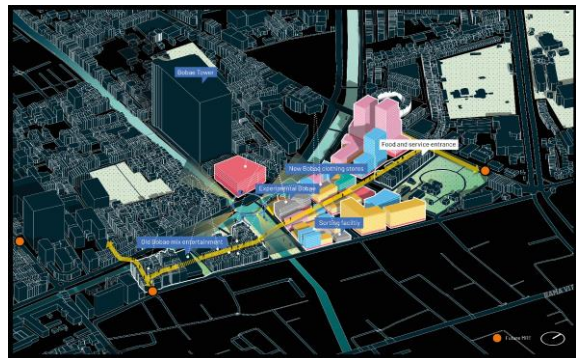
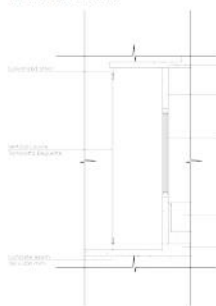
NANG LOENG'S CULTURAL HUB

AXONOMETRIC

FACADE WALL SECTION

ภาพที่ 5: ตัวอย่างข้อมูลในคู่มือผดุงกรุงเกษม Living Lab และตัวอย่างผลงานจากห้องเรียนเมือง

ที่มา: คณะวิจัย, 2565

5.สรุปผลการศึกษา

จากการดำเนินวิจัยที่ผ่านมาพบว่า การนำ

การทำงานแบบบูรณาการจตุภาคีมาใช้ในบริบทประเทศไทยสามารถนำไปสู่กระบวนการทำงาน

ที่มีประสิทธิภาพได้หากมีหน่วยงานที่เป็นตัวกลางในการสื่อสารและส่งต่อข้อมูล ในกรณีศึกษาของโครงการวิจัย

มีศูนย์วิจัยชุมชนเมือง (FREC Bangkok + USL) เป็นตัวกลางในการติดต่อและสื่อสารต่อ ชุมชน หน่วยงานภาครัฐ ภาคการศึกษา รวมไปถึงภาคเอกชน ในบริบทที่แตกต่างกันออกไป และพบว่า

1. การทำงานกับหน่วยงานภาครัฐในการส่งต่อองค์ความรู้และข้อค้นพบและธนาคารโครงการ สามารถนำไปผลักดันและบรรจุเป็นแผนพัฒนาต่อในระดับนโยบายและในระดับพื้นที่ได้
2. การทำงานกับหน่วยงานภาคประชาชนและชุมชนในพื้นที่ เพื่อให้เกิดการมีส่วนร่วมในการคิดค้น และแก้ไขปัญหาในพื้นที่ของตน รวมไปถึงการเสริมสร้างวัฒนธรรมของการมีส่วนร่วมให้กับคนในชุมชนด้วยการเปิดเวทีแลกเปลี่ยนสาธารณะ ส่งผลให้แต่ละฝ่ายเข้าใจ และเกิดภาพเชื่อมโยงไปในทิศทางเดียวกัน
3. การทำงานกับภาคเอกชน เพื่อสื่อสารความต้องการของพื้นที่ ซึ่งการเข้าถึงนั้น อาจจะมีข้อจำกัดอยู่บ้าง แต่หากมีการประสานงานและหาจุดร่วมที่เหมาะสม จะนำไปสู่ความร่วมมือที่ดีที่สุด
4. การทำงานกับภาคการศึกษาและศูนย์วิจัยต่างๆ เพื่อการแลกเปลี่ยนองค์ความรู้ ข้อค้นพบ และทรัพยากรที่จะนำไปสู่การพัฒนาเมืองร่วมกันอย่างมีประสิทธิภาพ และภาคการศึกษาถือเป็นตัวแปร หรือ ผู้เล่นที่มีบทบาทสำคัญในการนำเสนอความคิดใหม่ๆ ในการพัฒนาย่านและชุมชน และยังเป็นตัวกลางในการเชื่อมโยงหลายๆ ฝ่ายเข้าด้วยกัน
5. เบื้องต้นนั้น ศูนย์วิจัยชุมชนเมือง (FREC Bangkok + USL) สามารถเป็นพื้นที่นารองในการเป็นพื้นที่แห่งการเรียนรู้ของย่านได้ และสามารถสร้างหรือขยายพื้นที่การเรียนรู้ไปยังเขตอื่นๆ ต่อไปในอนาคตได้ตามศักยภาพและบริบทเงื่อนไขและข้อจำกัดต่างๆ
6. การทำงานที่ต้องบูรณาการจตุภาคีนี้ มีความท้าทายมาก โดยเฉพาะการประสานงานการนัดหมายทั้งสี่ภาคส่วน และเป็นการทำงานที่ต้องใช้เวลาและสร้างความเข้าใจอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะอย่างยิ่งการทำงานของภาคีและภาคส่วนต่างๆ ที่มีลักษณะและธรรมชาติการทำงานและวัฒนธรรมองค์กรที่แตกต่างกัน

จากการจัดทำกิจกรรมต่างๆ การสร้างความร่วมมือในพื้นที่เขตรอบคลองผดุงกรุงเกษมทั้ง 6 เขต เป็นการสะท้อนให้เห็นการทำงานแบบจตุภาคีในระยะเริ่มต้น เกิดการมีส่วนร่วมในการเสนอความคิดเห็น ร่วมคิดร่วมทำ ทั้งการแก้ปัญหาและการพัฒนาโครงการต่างๆ เกิดความร่วมมือระหว่างภาครัฐ ภาคเอกชน ภาคการศึกษา ภาคประชาสังคมและชุมชน จนเกิดเป็นความชัดเจนของแนวทางในการพัฒนาพื้นที่ ซึ่งอาจจะพอสรุปเป็นแนวทางและความต้องการในการพัฒนาพื้นที่รอบคลองผดุงกรุงเกษมที่มีร่วมกันในอนาคต โดยสามารถแบ่งระยะการพัฒนาออกเป็น 3 ลักษณะแนวทางเบื้องต้น โดยพิจารณาจากลำดับความสำคัญ ความเร่งด่วนของความต้องการในการพัฒนาพื้นที่ และความเป็นไปได้ในการพัฒนาพื้นที่ในอนาคต อาจแบ่งได้ดังนี้

1.โครงการที่สามารถทำได้เลย และมีผลกระทบต่อพื้นที่และประชาชนในวงกว้าง

จากกิจกรรมที่เปิดให้ตัวแทนจากภาครัฐ และตัวแทนจากชุมชนมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นถึงโครงการการพัฒนาพื้นที่โดยรอบคลองผดุงกรุงเกษมจากหน่วยงานภาครัฐ จนถึงการแสดงความคิดเห็น และปัญหาในพื้นที่โดยรอบคลองผดุงกรุงเกษมที่ควรได้รับการแก้ไขอย่างเร่งด่วน สามารถสรุปออกมาเป็นการพัฒนาในระยะแรก เช่นโครงการ หรือกิจกรรมที่ส่งผลต่อความเป็นอยู่ การกระตุ้นเศรษฐกิจท้องถิ่น การอำนวยความสะดวกสบายให้ประชาชน เป็นต้น

2.โครงการที่ต่อยอดจากการพัฒนาในระยะแรก โดยเน้นการเพิ่มประสิทธิภาพของพื้นที่

จากการแสดงความคิดเห็นจากตัวแทนชุมชน และตัวแทนจากหน่วยงานภาครัฐถึงความต้องการในระยะแรกในการพัฒนาพื้นที่โดยรอบคลองผดุงกรุงเกษม ได้มีการแสดงความคิดเห็นถึงสิ่งที่ควรพัฒนาต่อยอดหากมีการพัฒนาโครงการ ในระยะแรกเพื่อให้พื้นที่คลองผดุงกรุงเกษมมีประสิทธิภาพในการใช้งานทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และความปลอดภัยในพื้นที่

3. โครงการการพัฒนาเชื่อมต่อพื้นที่คลองกับย่านโดยรอบผ่านกิจกรรมต่างๆ

ความคิดเห็นในการพัฒนาพื้นที่โดยรอบคลองผดุงกรุงเกษมในระยะสุดท้ายจากการสรุปจากการดำเนินกิจกรรมโครงการฯ นั้นเน้นไปที่การเชื่อมต่อพื้นที่คลองกับย่านโดยรอบ ไปจนถึงในระดับเมืองเพื่อให้คลองผดุงกรุงเกษมเป็นพื้นที่ที่คนจากพื้นที่ต่างๆ สามารถเข้ามาทำกิจกรรม พักผ่อน และท่องเที่ยวในพื้นที่ โดยจากข้อสรุปจากการดำเนินกิจกรรมนั้นเห็นว่า การพัฒนาพื้นที่โดยรอบคลองผดุงกรุงเกษมเพื่อเชื่อมต่อกับพื้นที่รอบข้างจะต้องมีการพัฒนาทางด้านโครงสร้างพื้นฐานเป็นหลักไม่ว่าจะเป็น การคมนาคมทางการเดินเท้าริมคลอง เส้นทางจักรยาน การเชื่อมต่อกับขนส่งสาธารณะอย่างรถเมล์ และ เรือคลองผดุงกรุงเกษม ให้สามารถเดินทางเชื่อมต่อกันได้อย่างมีประสิทธิภาพ นอกจากนี้การพัฒนาส่งเสริมสถานที่ท่องเที่ยวโดยรอบคลองผดุงกรุงเกษมในทั้ง 6 เขต ที่มีความหลากหลายทางด้านสังคม และวัฒนธรรมมาเป็นแผนในการกระตุ้นการท่องเที่ยว และโครงสร้างพื้นฐานในพื้นที่ จะทำให้การเดินทางในพื้นที่ที่มีความน่าดึงดูด และสามารถเป็นพื้นที่ท่องเที่ยว เศรษฐกิจ และพื้นที่การเดินทางที่สำคัญในระดับเมือง

อาจกล่าวสรุปทั้งหมดได้ว่า กลไกความร่วมมือผ่านการทำงานแบบจุดภาคีและการพัฒนาย่าน ทั้งในมิติต่างๆ และในยุทธศาสตร์ที่มุ่งเน้นการสร้างย่าน/เมืองแห่งการเรียนรู้จำเป็นต้องใช้เวลา และสร้างระบบและวิธีการทำงานร่วมกันในระยะยาว โดยในขั้นแรกนี้ ทางทีมผู้วิจัยได้ลองนำเสนอแนวทางหนึ่งในความเป็นไปได้อันหลากหลาย และได้นำเสนอการสร้างพื้นที่กลาง/สาธารณะทั้งในรูปแบบพื้นที่กายภาพจริงและในรูปแบบแพลตฟอร์มออนไลน์ (online platform) เพื่อให้ทั้งจุดภาคีและโดยเฉพาะกลุ่มเยาวชนคนรุ่นใหม่ได้เข้ามาร่วมสานต่อพัฒนาพื้นที่ทั้งสองรูปแบบ รวมทั้งควรขยายความเป็นไปได้ในการเชื่อมโยงกับนโยบายและโครงการอื่นๆ ที่เกิดขึ้นแล้ว หรือ กำลังจะเกิดขึ้นในย่าน เช่น โครงการ smart city และ creative city เป็นต้น ซึ่งนอกจากจะเชื่อมโยงเรื่องย่านแห่งการเรียนรู้แล้ว ยังสามารถเชื่อมโยงในการพัฒนาในมิติอื่นๆ ตามความต้องการของประชาชนในพื้นที่ ดังนั้น เพื่อให้เกิดความต่อเนื่องและยั่งยืน จึงจำเป็นที่จะต้องสานพลังและขยายเครือข่าย และพัฒนากลไกความร่วมมือให้กว้างขวางขึ้น จะได้ช่วยผลักดันให้เกิดสังคมแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิตในวงกว้างต่อไป

หมายเหตุ:

โครงการวิจัยนี้ได้รับการสนับสนุนโดยกองทุนส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม และหน่วยบริหารและจัดการทุนด้านการพัฒนาระดับพื้นที่ (บพท.) ปีงบประมาณ 2565 ประกอบด้วย 2 โครงการย่อย และอยู่ภายใต้ความร่วมมือของทีมวิจัย มหาวิทยาลัยพระจอมเกล้าธนบุรี และมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ร่วมกับ Urban Studies Lab

บรรณานุกรม

กระทรวงอุตสาหกรรม. (2560). *EU-Industry review*.

ค้นจาก <https://thaiindustrialoffice.files.wordpress.com/2018/01/12-2017-december-final-version.pdf>

ณัฐนนท์ เจริญชัย. (2564). การศึกษาความเป็นไปได้ในการจัดทำงบประมาณแบบมีส่วนร่วมทางอิเล็กทรอนิกส์ เขตป้อมปราบศัตรูพ่าย.

ค้นจาก https://drive.google.com/drive/folders/1Q5alwlbJYO8S6B5DcHWnO7_1qHazq1Xe

สิทธิศักดิ์ รุ่งเจริญสุขศรี. (2563). คลังข้อมูลชุมชน: “จุดเริ่มต้น” ของการ “จัดเก็บ-จัดการ-ใช้ประโยชน์” จากข้อมูลชุมชน.

ค้นจาก <https://communityarchive.sac.or.th/blog/2>

Prasert Hongsuwan. (2019). ทำยังไงให้เราสามารถเป็นคนๆ ที่เรียนรู้ได้ตลอดชีวิต

ค้นจาก <https://missiontothemoon.co/how-we-can-become-lifelong-learning/>

Urban Studies Lab (2023). ข้อสรุปการดำเนินกิจกรรมจากการมีส่วนร่วมระหว่างภาครัฐ และภาคเอกชน ในการเสนอโครงการการพัฒนาพื้นที่คลอง

ค้นจาก <https://www.uslbangkok.com>

Holistic Competency & Virtue Education. (2021). *Lifelong Learning*.

Retrieved from <https://www.have.hku.hk/lifelong-learning>

INTERREG. (2019). *A quadruple helix guide for innovations*.

Retrieved from <https://northsearegion.eu/media/11651/a-quadruple-helix-guide-for-innovations.pdf>

Lindberg, M., Lindgren, M. & Packendorff, J. (2014). Quadruple Helix as a Way to Bridge the Gender Gap in Entrepreneurship: The Case of an Innovation System Project in the Baltic Sea Region. *Journal of the Knowledge Economy*, (5)94-113.

Retrieved from <https://doi.org/10.1007/s13132-012-0098-3>

Pongpisit Huyakorn. (2019). *Smart people for smart city*.

Retrieved from <https://medium.com/@pongpisit.usl/smart-people-for-smart-city-efb6e57fcc4>

Republic of the Union of Myanmar Office of the President. (2018). *Project Bank Notification*.

Retrieved from http://www.gad.gov.mm/sites/default/files/206_project_bank_notification.pdf

UNESCO. (2015). *Key Features of Learning Cities*.

Retrieved from <https://uil.unesco.org/lifelong-learning/learning-cities/key-features-learning-cities>